

ОТ ИСТОРИЯТА КЪМ БЪДЕЩЕТО НА УНИВЕРСИТЕТСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

(Еволюция на университетското образование,
Христо Чукурлиев, Издателство на НБУ, 2024)

Монографията *Еволюция на университетското образование*¹ на Христо Чукурлиев е вълнуващо пътешествие в сферата на висшето образование. Още от първите страници авторът ни „хваща за ръка“ и ни повежда към миналото – там, където това образование се е зародило, в Античността. Следвайки правилата за всяко научно съчинение, той започва с изясняване на същността на изследваното явление. „Сухата“ материя на закона и нормативните документи обаче сякаш не са по вкуса му и Христо Чукурлиев бързо преминава към идеята за зараждане на висшето образование.

В първата глава, в рамките на 60 страници, се извървява пътят от Платоновата академия в Атина през идеите на Ликейската школа на Аристотел и Музейона, „място, в което живеят музите“ (с. 39), до Александрийската библиотека. Преминава се през Египет, Месопотамия, Рим и Византийската империя, за да се надникне в „първото висше училище в Абисидския халифат, основано в град Фес, в Мароко през 859 г., което се нарича Ал Карауин“ (с. 40). Макар и накратко, се споменава Магнаурската школа, за да се стигне постепенно до Европа, до Средновековието, когато се появяват „Болонският университет (основан през 1088 г.), Парижкия университет (ок. 1150 г.) и Оксфордският университет (ок. 1167 г.)“ (с. 47). През епохата на Ренесанса се утвърждават университетите в Кеймбридж и Падуа, а през 1348 г. се създава Карловият университет в Прага. Стигаме до Просвещението – време, през което „се ценят особено високо разумът, науката и индивидуалността, а университетите служат като инкубатори за тези ценности“ (с. 55). Основават се университети в Единбург (1582 г.), в Гьотинген (1737 г.), който е първият университет, дал възможност на своите студенти да избират курсове и така сами да

конструират своята образователна програма. Приближаваме се към XIX век – „векът на масовото висше образование“, както отбелязва авторът. Това е времето, когато са създадени Масачузетският технологичен университет (MIT) (1861 г.) и Университетът „Джонс Хопкинс“ (1876 г.) в САЩ, Ecole Polytechnique (1794 г.) във Франция, Хумболтовият университет в Германия (1810 г.). „Появяват се и женски колежи и университети, които са основани, за да осигурят висше образование на жени, които преди това са били изключени от традиционните университети“ (с. 62). Така стигаме до века „на войните и революциите“, изминалия XX век. Характеристиките на университетското образование в този период са свързани с „демократизацията, специализацията, новите науки, ученето от дистанция и чрез нови средства, глобализацията, студентската еманципация“ (с. 70–71).

Тази първа част на монографията обаче има не само исторически характер. Акцентът тук е поставен както върху идеята и философията на създаване на тези висши школи, така и върху методите на обучение. Започва се от четенето на глас в Платоновата школа, като Христо Чукурлиев прави уточнението, че то е „първообразът на ‘чета лекции’“ (с. 37), преминава се през лекцията, дискусиата и изследването при Аристотел, през метода „халака“ и „дарас“ в университетите Ал Карауин в Мароко, за да се стигне до диспута, а в по-ново време – до критическата дискусия, дебата. Изследователският подход довежда до въвеждането на лабораторните занятия и груповата работа. Първа глава е ценна и с обобщението под формата на таблица на еволюцията на университетското образование, на епохата, институционалната форма, връзката с религията, философията и условията за прием.

Пътешествието продължава и втора глава е посветена на нашето настояще, на интернет и дигиталните технологии във висшето образование. Христо Чукурлиев ни превежда през хронологията на развитие на технологиите от 1837 г. до наши дни, през трансформацията на информацията и нейното предаване и стига до традиционните и алтернативните методи и форми на обучение, които също търпят промяна и еволюция. Те са разгледани подробно, включени са платформи като Wikipedia, YouTube, TikTok, AI (Изкуствен интелект) и ChatGPT. Авторът предизвиква себе си и читателя да помислят и върху компетентностите, които трябва да има един университетски преподавател.

Следващата част от книгата е изследователска, отразяваща мненията на преподаватели и студенти за мястото и ролята на университетите в настоящето. В тази глава проличават изследователските знания и умения на автора. Представя се цялата методика на проучването, анализът е задълбочен и всеобхватен. Интерпретацията се базира както на резултатите, така и на наблюденията и участието в целия вътрешен процес на организация и реализация на учебно-образователния процес в Нов български университет, където Христо Чукурлиев е преподавател. Данните са от изследване само в един университет, но имайки предвид широтата на темата, бихме могли да приемем, че изказаните мнения биха били близки до тези на студенти и преподаватели от други висши училища.

Проучил миналото, описал и изследвал настоящето на университетското образование, съвсем резонно авторът посвещава последната, четвърта глава на бъдещето – това на висшето образование и професиите. Защиства се идеята, че университетското образование като такова няма да изчезне, но че е неизбежна промяна на формата и на методите на обучение. Това се налага от характеристиките и начина на учене на различните поколения – X, родените между 1961 и 1980 г., завършили отдавна средно образование, имащи и висше образование, но като още активно работещи осъзнали, че ученето през целия живот е не просто девиз, а неизбежна реалност; поколението Y, родените между 1981 и 1996 г., също завърши-

ли средно образование и при желание – висше, но активно работещи и сблъскващи се с бързите промени, наложени от технологиите и дигиталния свят, който постоянно ги изправя пред изпитанието на новото; поколението Z, родените между 1997 и 2012 г., които имат изцяло различен начин на възприемане на информацията и на начин на общуване. Част от тях вече са завършили училище, но на другите това тепърва предстои. Те са тези, които преминават през предизвикателствата и трудностите на онлайн обучението поради пандемията от ковид и които могат да посочат плюсовете и минусите на присъственото и обучението от разстояние в електронна среда. Идва обаче и поколението „Алфа“, родените между 2010 и 2024 г., за които обучението с включване на презентации вероятно ще е вече нещо остаряло, но пък използването на изкуствения интелект ще е нещо нормално. И тук идват въпроси, на които отговор търсят както Христо Чукурлиев, така и всеки, мислещ за бъдещето: Как да обучаваме тези деца? За какви умения трябва да ги подготвим? Какво знание и в какъв обем трябва да бъде учебното съдържание, което ще учат в училище? И един от най-важните въпроси: Какви учители трябва да се подготвят? Дали такива, владеещи до виртуозност дигиталните инструменти, или такива, които да им показват красотата на знанието, да ги мотивират, да ги вдъхновяват да мислят и да творят? Все по-трудна ще бъде ролята на учителя, а изискванията на обществото към него ще нарастват. Ще се промени обликът на професията, но не само на учителската. Христо Чукурлиев търси отговор и на още въпроси: Какви ще бъдат професиите на бъдещето? Как те ще променят висшето образование? Той разсъждава върху връзката професионализация – социализация – акомодация и защитава тезата, че в сферата на висшето образование трите са неразривно свързани. Настъпва време, когато висшите училища трябва да се трансформират. От една страна, поради различните като характеристики поколения, които трябва да бъдат обучавани, от друга, поради „темпа на промените в технологиите“ (с. 288). Трансформирайки се обаче, трябва да познават целта и посоката. Както твърди Алвин Тофлър в книгата си *Шок от*

бъдещето, написана през далечната 1970 г., „един смислен образ на бъдещето може да ни помогне да проумеем настоящето. Ще ни става все по-трудно да разбираме личните и обществените проблеми, ако не използваме бъдещето като интелектуален инструмент“ (Toflar, 1992: 7)².

Взирайки се в бъдещето, ние сме длъжни да започнем промените още сега, в настоящето. Според автора е належащо да се промени формата на обучение – към по-гъвкава, по-свободна, по-отворена за обучаемите; да се трансформират методите на обучение – към такива, които формират умения за критично мислене, аргументираност на мнението, работа в екип, работа с различни дигитални инструменти, изследване на действителността чрез участие по проекти и др. Всичко това поставя въпроса каква трябва да бъде подготовката на самия университетски преподавател, компетентността му като учен, като специалист в конкретна област, но и компетентността му като педагог, който трябва да умее да преподава завладяващо научното познание. Отговор на този въпрос Христо Чукурлиев дава, като описва трансформациите в познатите досега методи на обучение – лекция, практическо занятие, дискусия, семинар и др.

Накрая пътешествието в сферата на висшето образование свършва с изводи и заключения. Те не са нито оптимистични, нито песимистични, а по-скоро повод за размисъл: Какъв съм или какъв бих желал да бъда като преподавател? Каква е моята отговорност при подготовката на специалистите на бъдещето? Какви компетентности имам като университетски преподавател? Отговорът на тези въпроси остава отворен. Както след всяко пътешествие всеки пази различни впечатления и спомени, така и тук – всеки да отговори за себе си.

*

И накрая нещо лично – наложи се да прочета книгата на Христо Чукурлиев три пъти. Първият път, по молба на автора, с когото като колеги работим на едно поприще – университетското образование – но в различни висши училища, държавно и частно. Вторият път, в качеството ми на член на научното му жури за получаване на академичната длъжност „доцент“, и сега, трети път, с цел написването на настоящия отзив. Тези срещи с текста на монографията бяха в рамките на кратък период от време – 2–3 години. Рядко ни се налага да препрочитаме една научноизследователска книга толкова често. Това, което обаче учуди мен самата, е, че и сега, при третото прочитане, откривах нови и нови неща. Убедена съм, че това се дължи на таланта на Христо Чукурлиев като филолог. Монографията е не само научно съчинение, тя е своеобразно пътешествие в университетското образование – от неговата история до съвременните методи на обучение и изискванията към подготовката за бъдещите професии.

Илиана Петкова*

Бележки

* Доцент д-р Илиана Петкова е преподавател във Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“.

¹ Chukurliiev, H. (2024). *Evolutsia na universitetskoto obrazovanie*, Sofia: NBU, 340 pp. [Чукурлиев, Х. 2024. *Еволюция на университетското образование*, София: Издателство на НБУ, с. 340.].

² Toflar, A. (1992). *Shok ot badeshteto*. Sofia: Narodna kultura. [Тофлър, А. 1992. *Шок от бъдещето*. София: Народна култура].